

NEVLADINE ORGANIZACIJE I POLITIKA INTERPRETIRANJA NOVIJE JUŽNOSLOVENSKE PROŠLOSTI*

Apstrakt: U tekstu se razmatra politika interpretiranja novije južnoslovenske prošlosti, kakvu je u protekloj deceniji praktikovalo nekoliko najprominentnijih aktivista srbijanskih nevladinih organizacija, nominalno usmerenih zaštititi i unapređenju ljudskih prava, promociji vrednosti mira i nenasilja, multikulturalizma i tolerancije. Sažimajući njihovu interpretaciju nedavne prošlosti južnoslovenskih naroda u nekoliko tačaka, autorka identifikuje ključne karakteristike jedne nove i vulgarne – interpretatorske političnosti („politikantsvo“), kakvu su ove nevladine organizacije demonstrirale u proteklom desetleću svoga delovanja na srbijanskoj javnoj sceni: arogantnost i ekstremizam kao stil, falsifikatorstvo i kontrafaktualnost kao strategiju i antisrpski nacionalizam i rasizam kao ideološko uporište. U zaključnom delu teksta autorka pledira za precizno zakonsko regulisanje ove delikatne oblasti civilnog delovanja, koje bi jasno definisalo sve njegove važnije aspekte (izvori finansiranja, domen delatnosti, krivične sankcije za njegovo prekoracenje,...).

Ključne reči: nevladine organizacije, civilno društvo, raspad Jugoslavije, politika, vrednosti, interesi.

Srbijansko društvo ima relativno dugu i respektabilnu tradiciju dobrovoljnog, neprofitnog i nelukrativnog građanskog samooorganizovanja. Kroz svekoliku svoju noviju istoriju, čiji stradalnički karakter je presudno odredio geopolitički položaj njegove državne „kuće nasred druma“, srpski narod je demonstrirao i potvrđivao građansku vrlinu humanosti, brige za drugoga i solidarnosti s njim u tegobnim vremenima. Istorijski uslovi za razvoj ovog oblika društvenog delovanja u Srbiji postojali su, kako je uočeno, već na prelasku iz XIX u XX vek i mogu se naći „u tradicionalnim formama seoske

---

* Tekst je nastao kao rezultat rada na naučnoistraživačkom projektu Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu *Mogućnost primene modernih filozofsko-političkih paradigmi na procese društvene transformacije u Srbiji/Jugoslaviji*, koji finansira Ministarstvo za nauku i zaštitu životne sredine Republike Srbije (br. 2156).

solidarnosti, uticaju Srpske pravoslavne crkve i njenog razumevanja dobročinstva, kao i u aktivnostima brojnih humanitarnih i drugih društava koja su delovala u Jugoslaviji od početka XX veka do II svetskog rata.“ (Stanisavljević, 1995, 22) Od posebnog značaja u tom smislu bila je i aktivnost srpske kraljevske porodice, pod čijim pokroviteljstvom su prve društvene ustanove ove vrste i nastajale. Termin „nevladine organizacije“ se iz više razloga (distinktivna insuficijentnost, refleksno asociranje sa socijalističkom društveno-političkom sistemu rivalskim i difamiranim – kapitalističkim oblikom političkog i ekonomskog uređenja društva,...) za označavanje ovog oblika moderne društvenosti, u novije vreme na našim prostorima koristi tek odnedavno¹ i sve do danas u više politički nego teorijski etabliranom diskursu. Poslednja decenija XX veka koju je na globalno-političkom planu kardinalno obeležio slom socijalizma, a na lokalno-političkom dodatno i razbijanje zajedničke države Južnih Slovena, situirala je ovaj oblik civilnog organizovanja u sasvim nov politički kontekst i atribuirala mu neočekivano veliki društveni značaj. Okolnost da je na južnoslovenskim prostorima socijalizam zajedno sa jednim od svojih državnih otelovljenja, skončavao u nizu surovih i višegodišnjih međuetničkih ratova, učinila je urgentnom potrebu što masovnijeg samoinicijativnog, vaninstitucionalnog i solidarističkog građanskog samoorganizovanja, kojim bi se bar u izvesnoj meri amortizovale posledice nadolazeće socijalne katastrofe, pre svega po one najvulnerabilnije, odnosno njome najteže pogođene i deprivilegovane socijalne grupacije (izbeglice, žene, deca, pauperizovano radništvo,...) Namenjene im zadatke ove nevladine organizacije² su obavile na valjan način i, besumnje, značajno doprinele da socijalna cena državnoga sloma i društvenog rasula, iako objektivno veoma visoka, bude, ipak, znatno manja nego što je, tendencijski uzev, mogla biti.

U fokusu naše pažnje u ovome tekstu neće, međutim, biti narečeni oblik civilnog organizovanja, već nevladine organizacije u užem smislu, odnosno tzv. *alternativne* nevladine organizacije, kako su definisane u jednoj, umnogome arbitrarnoj i subjektivnoj, ali

¹ Prvi put je, inače, upotrebljen davne 1874. g. u časopisu *Glas javnosti*.

² Reč je o sindikalnim, različitim humanitarnim i dobrotvornim nevladinim organizacijama, koje su u tom periodu osnivane ili obnavljale svoj, u vreme titoizma obustavljeni rad.

prilično široko usvojenoj klasifikaciji.³ Adjektiv „alternativne“ u ovoj odredbi ne referira na marginalnu društvenu poziciju ovih organizacija, već na njihovo usmerenje na, kako se tvrdi, promociju vrednosnih alternativa zatečenom stanju u društvu. U tom smislu, one su, dodaje se, emancipatorske, progresivne, demokratizujuće i modernizujuće forme civilnog organizovanja, odnosno promocije civilnog društva kao „područja organizovanog društvenog života koje je dobrovoljno, samogenerirajuće, samodovoljno, autonomno od države i povezano sa legalnim poretom ili skupom zajedničkih pravila. Ono je različito od ‘društva’ uopšte po tome što uključuje građane koji kolektivno deluju u javnoj sferi kako bi izrazili interese, raspoloženja i ideje, razmenili informacije, ostvarili zajedničke ciljeve, istakli zahteve državi i učinili državne službenike odgovornima.“ (Diamond, prema Paunović, 1997, 437) Njih karakteriše, tvrdi se nadalje, „težnja za promjenama, briga za zajedničko dobro i usmjerenost na političke probleme u društvu (‘nova vrsta političnosti’ koja nije usmjerena prema osvajanju vlasti, već prema centrima političkog odlučivanja).“ (Paunović, Ibid, 436) Namjera mi je da u ovom tekstu, u nekoliko krupnih poteza, detektujem prirodu te „nove političnosti“ kakvu su u proteklih desetak godina u svome radu demonstrirale i još uvek demonstriraju nevladine organizacije, u srbijanskoj javnosti uglavnom samopredstavljene kao promoteri onih postuliranih vrednosnih alternativa stanju u srbijanskom društvu, zatečenom nakon međuetničkih ratova u kojima je skončavala nekadašnja zajednička država Južnih Slovena. Preciznije uzev, pozabaviću se karakterom politike interpretiranja novije prošlosti južnoslovenskih naroda, politike kakvu su u protekloj deceniji praktikovale i još uvek praktikuju ove nevladine organizacije, odnosno njihovi najprominentniji aktivisti. Mogućnost ili, možda, pre, *nужnost* upravo ovakvog užeg tematskog usmeravanja istraživanja „nove političnosti“ ovih nevladinih organizacija u proteklom tragičnom desetleću, proističe iz bizarne činjenice da se njihovo intenzivno delovanje, nominalno i deklarativno usmereno sasvim drugačijim ciljevima (zaštiti i unapređenju ljudskih prava i sloboda, širenju kulture mira i nenasilja, afirmaciji ideja multikulturalizma i tolerancije,...), uglavnom iscrpljivalo u onome što je domen rada *naučnih* institucija – imperativno nametanom *interpretiranju* događaja iz

³ Cf. Petrović & Paunović, 1994.

novije prošlosti, koji su uspostavili socijalni kontekst u kojem su delovale ove, kao i sve ostale nevladine organizacije, formirane ili obnovljene u poslednjoj deceniji XX veka na području Srbije.⁴

Evo, dakle, kako je, sumarno, odnosno u nekoliko tačaka sažeta, izgledala, to jest – kako bi *trebalo* da bude interpretirana nedavna prošlost južnoslovenskih naroda prema imperativnom nahođenju najprominentnijih aktivista srbijanskog „nevladinog sektora“, odnosno onog njegovog dela koji je u fokusu naše pažnje u ovome radu:

- Ustavni aranžman odnosa između *ex*-jugoslovenskih naroda, uspostavljen 1974. godine najvišim pravnim aktom SFRJ, predstavljao je *idealno* rešenje njihove višedecenijske konfliktnosti, rešenje čiju pravnu i političku izvrsnost je, doduše – sa žaljenjem se primećuje – implicitno i sa velikim zakašnjenjem, priznala i sama Evropa, preuzimajući i ugrađujući njegove principe u konstitutivne akte nastajuće integrističke građevine Evropske Unije;⁵

---

⁴ Činjenica je da jedan, broičano nezanemarljiv deo aktivista nevladinih organizacija koje su u fokusu naše pažnje u ovom tekstu, jeste potekao iz srbijanskih naučnih institucija. Materijalna devastiranost, idejna dezorijentisanost i, pre svega, profesionalno- i privatno-moralna neutemeljenost mnoštva pojedinaca zaposlenih u njima, učinili su ih „lakim plenom“ i značajnim izvorom kadrova za materijalno mnogo atraktivnije – nevladine organizacije, finansijski podržavane uglavnom iz dobrostojećih inostranih izvora. Ne treba, razume se, sasvim zanemariti ni značaj onih autentično civilno-društvenih, odnosno „novopolitičkih“ motiva za ovu vrstu društvenog angažmana intelektualca. Neki od njih su na toj istoj, „novopolitičkoj“ platformi istovremeno utemeljivali i one klasične, „staropolitičke“ forme političke borbe, neposredno usmerene ka osvajanju vlasti. Reč je, jasno je, o nekoliko, početkom devedesetih nastalih, a danas skoro sasvim rasformiranih srbijanskih političkih stranaka. O karakteru pomenute platforme na kojoj su bile utemeljene i nivou poverenja stečenog u biračkom telu Srbije, dosta govori i podatak s kraja prethodne rečenice.

⁵ „U interpretaciji srpskih nacionalista Ustav iz 1974. bio je glavni razlog za raspad zemlje jer je konfederalizovao Jugoslaviju“, piše predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava. On je, međutim, po njenom mišljenju, kada je reč o nacionalnom pitanju, bio „dobra formula za federalnu državu, *optimalna* za sve narode. Međutim, zapadni posmatrači su ovaj Ustav dugo vremena tretirali samo kao komunistički i u antikomunističkoj euforiji propustili priliku da uvide njegovu vrednost. Iz današnje perspektive, kada je 25 zemalja Evropske Unije u fazi ratifikacije novog ustava, Ustav Jugoslavije iz 1974. se doima kao *avangarda* tog procesa, jer je anticipirao konstitucionalno rešenje složenih zajednica kakva je sada Evropska Unija“ (Biserko, 2005, kurziv M. R.)

- Nekadašnja SFRJ se *raspala*, to jest nestala kao državni entitet sa geografske karte sveta delovanjem isključivo unutrašnjih aktera, u prvom redu političkim aktima *srpskoga* naroda, odnosno njegove političke i intelektualne elite, nespremne, kako se tvrdi, da se suoči sa izazovima decentralizacije i demokratske transformacije jedne složene državne tvorevine kakva je bila II Jugoslavija. Neučestvovanjem u drami njenoga raspadanja ni na koji način izuzev kao nevoljni i nemoćni, a inače dobronamerni posmatrači, i sami teško oštećeni njenim posledicama (prinudenost da prihvate desetine hiljada izbeglica sa *ex-jugoslovenskih* prostora, izdvajanje ogromnih finansijskih sredstava na ime donacija za njihov post-ratni oporavak,...) eksterni faktori *ex-jugoslovenske* propasti su, tvrdi se, lišeni moralne i krivične odgovornosti za njene posledice. Retke primedbe na njihovo delovanje imaju se iscrpeti u sporadičnom i naglašeno moderiranom ukazivanju na povremenu neadekvatnost upotrebljenih sredstava (ekonomske sankcije, višemesečno bombardovanje Srbije 1999.g,...) proklamovanim ciljevima, čija politička i moralna besprekornost se ničim ne sme dovesti u pitanje.⁶ Svaki pokušaj tumačenja uloge međunarodne zajednice u *ex-jugoslovenskoj* drami u drugačijem ključu, izraz je privrženosti konspirološkim („teorije zavere“) viđenjima istoga i kao takav, precizira se, predstavlja individualnu ekspresiju kolektivne srpske sklonosti paranoji i samosažaljenju, koji onemogućavaju obavezno srpsko suočavanje s nedavnom prošlošću, preuzimanje odgovornosti za njen ratni ishod i kolektivno pokajanje pred žrtvama;⁷

---

⁶ Iz tog ugla predsednik Beogradskog centra za ljudska prava -V.Dimitrijević i Jelena Pejić analiziraju desetogodišnje sankcije prema SRJ (cf. Dimitrijević & Pejić, 2000), a M.Dereta i J. Hyatt – NATO bombardovanje Srbije u proleće 1999. g. (cf. Dereta & Hyatt, 1999).

⁷ „Ona (međunarodna zajednica, prim. M. R.) jeste protivnik srpske politike koja se vodi poslednjih 10 godina, ali to se“, po mišljenu predsednice Centra za anti-ratnu akciju, „doživljava i prikazuje kao da je ona protivnik čitavog naroda.“ (Pešić, 1999). Isto stanovište predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava obrazlaže nešto temeljnije: „Laž koju širi najveći broj medija deformiše društvo koje živi u dubokoj zabludi i konfuziji. Promovisanjem samosažaljenja i osjećanja stalne ugroženosti zbog navodne svjetske konspiracije protiv Srba, sprečava se bilo kakvo osjećanje odgovornosti i kajanja.“ (Biserko, 2005). U tom ključu jedna od najagilnijih aktivistkinja srbijanskog „nevladinog sektora“ tumači i najtraumatičniju stranicu

- Srpski nacionalizam je autohtoni i za raspad II Jugoslavije najznačajniji nacionalistički pokret na njenim prostorima; nacionalizmi drugih *ex-jugoslovenskih* naroda, ukoliko uopšte dospeju u fokus interpretatorske pažnje, smatraju su *reaktivnim* i bez suštinske odgovornosti za raspad zajedničke države. Svako eventualno nastojanje da se ukaže na mnogo složeniju istorijsku dinamiku međunacionalnih odnosa na prostorima *ex-Jugoslavije*, ima biti proskribovano. Ono, smatra se, predstavlja pokušaj relativizacije *apsolutne* srpske odgovornosti za sva konfliktna dešavanja na političkoj sceni nekadašnje zajedničke države koja su rezultirala njenim raspadom. Istorijsko-dinamička dimenzija se ima interpretativno oduzeti i međuetničkim ratovima koji su ga pratili.⁸ Izdvajanjem nekoliko tačaka u vremenu njihovog višegodišnjeg trajanja, tačaka u kojima se i začinje i okončava interpretatorska pažnja, složena dinamika mnoštva, pa i brojnih zločinačkih ratnih akata svih zaraćenih strana, interpretativno se redukuje na prosti zbir srpskih ratnih zločina koji se predstavljaju u kontinuiranom nizu, uvek kao inicijalni i samosvrhoviti akti srpskog *agresora* na međunarodno priznate države Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.⁹ Zločini ostalih aktera *ex-jugoslovenske* drame, ukoliko nisu predmet interpretatorskog tabua, smatraju se reaktivnim i odbrambenim i kao takvi, tvrdi se, ne podležu

---

novije srpske istorije – genocid nad Srbima izvršen tokom II svetskog rata na prostorima tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Geografski topos i simbol tog stradanja, za S. Biserko je tek „**srpski mit o Jasenovcu i sledstveno tome, genocidnosti hrvatskoga naroda**“ (Biserko, 2003, bold M. R.) Na drugom mestu ista autorka je preciznija: „Olakim kvalifikovanjem ratnih zločina nad Srbima terminom ‘genocid’, na delu je pokušaj relativizacije (srpskih zločina, prim. M. R.), koji je veoma uzeo maha, uglavnom strateški osmišljen i promovisan od strane beogradske elite.“ (Biserko, 2005a)

⁸ Ratni ishod raspada nekadašnje zajedničke države, interpretira se, inače, isključivo u ključu srpske violentnosti kao supstancijalnog i petrifikanog etno-mentalitetskog svojstva srpskoga naroda, politički instrumentalizovanog u svrhe velikosrpskog imperijalnog projekta. Odnosno: „Kontinuitet političkog nasilja koje karakteriše političku kulturu Srbije, ključ je za njeno razumevanje“, uverena je S. Biserko. (2003a)

⁹ „To što smo mi radili toj drugoj državi, Bosni, to je katastrofa. BiH je tada već bila međunarodno priznata država“, podseća Vesna Pešić (2005). Na drugom mestu ova aktivistkinja „trećeg sektora“ precizira svoje stanovište: „Ako je reč o srpskoj ekspanzionističkoj ratnoj politici, koja je imala za cilj *okupaciju* tuđih teritorija, između ostalih i Hrvatske, moram da kažem da je ta politika u potpunosti poražena.“ (Pešić, 2000, kurziv M. R.)

krivičnim i moralnim sankcijama istih razmera, niti su vredni ozbiljnije interpretatorske pažnje, bar ne pažnje srpskih interpretatora i moralnih valorizatora nedavne ratne prošlosti južnoslovenskih naroda.¹⁰ Političku odgovornost i za te zločine, precizira se, treba da preuzme srpski narod kao njihova žrtva, odnosno njegova nekadašnja politička elita, koja je svojim pro-ratnim političkim aktima prinudila ostale narode ex-Jugoslavije da pribegnu svim sredstvima odbrane, pa i zločinačkim. Ta činjenica, međutim, naglašava se, ne menje ništa bitno na moralnoj besprekornosti njihove pobede u nastojanjima na realizaciji svojih političkih aspiracija, koje su, apodiktički se dodaje, bile sasvim u skladu sa dominantnim svetskim procesima.¹¹ Moralnom dimenzijom njihove, odbrambeno-ratne običajnosti bi eventualno, odnosno ukoliko žele, mogli (ne i morali!) da se pozabave pripadnici njihovih naroda, inače tokom cele protekle ratne decenije u tom svojstvu nevidljivi, odnosno neprisutni na javnoj sceni novostvorenih južnoslovenskih država. Jer, pretenzija na univerzalnost, odnosno jednakost primene u svim, u moralnom smislu sličnim situacijama, nije, samouvereno su ustvrđuje, *differentia specifica* moralnog stanovišta. Ono se, naprotiv, ima iscrpeti u insistiranju na krivičnoj i moralnoj odgovornosti isključivo sopstvenoga naroda¹², bez obzira na karakter i razmere sankcija

---

¹⁰ „Tu se sada mešaju neki intelektualci koji su nekakvi ‘polutani’ i koji pokušavaju da zamrse stvar sa Zakonom (o saradnji sa Haškim tribunalom, prim. M.R.) pa stalno pričaju priče u šreh, u korist ili protiv pomirenja, izvinjenja, Vilija Branta i klečanja, pa onda se ide još više u šreh s pričama tipa ‘svi su patili’, ‘svi su činili zločine’ što je čista banalnost, jer je to opšte mesto, decidna je Vesna Pešić. „Ma, ne zanima me to,...interesuje me zakonska i pravna pravda za Srebrenicu i druge (srpske) zločine, a ne istorijska i moralna naklapanja.“ (Pešić, 2002)

¹¹ „Međutim, i pored vojne nadmoći koju je imala, Srbija nije mogla da savlada otpor ostalih jugoslovenskih naroda, jer se pokazalo da oni imaju moralnu nadmoć i da su njihove težnje u skladu sa dominantnim svetskim procesima“, nepokolebljiva je S. Biserko (2005).

¹² „Baš me briga šta je bilo posle Vijetnamskog rata i šta su to tamo Amerikanci radili. Mi kao građani treba da otkrijemo ili bar da utičemo da se naši zločini obeleže i kazne. To je za naše dobro. Nalik je onome kada kažu da ima mnogo loših đaka. Ali mene to ne interesuje, mene brine ako je moj sin loš đak. Ima bolesnih ljudi, ali mene najviše pogađa kada je neko moj bolestan. Dakle, mene pogađa kada su se zločini dogodili u moje ime, u mome okruženju i kada se za to nalaze opravdanja“, precizira predsednica Komiteta pravnika za ljudska prava. (Kovačević-Vučo, 2002)

kojima bi on time mogao biti izložen, štaviše, upravo sa sve-
snom pretenzijom da se i one preostale moguće, a još nena-
metnute srpskome narodu, isprovociraju;¹³

- Srpska pravoslavna crkva je dolaskom Slobodana Miloševića na vlast vraćena na istorijsku pozornicu i u narednoj deceniji se, po mišljenju aktivista srbijanskog „nevladinog sektora“, samokonstituisala kao ključni operacionalizator njegovog velikosrpskog državnog projekta. Manipulišući religijskim i nacionalnim osećanjima ona je, tvrdi se, obezbedila pogodno socijalno-psihološko tlo i masovnu podršku predstojećim srpskim imperijalnim pohodima na tuđe etničke teritorije. Silaskom Miloševića s vlasti, desekularizacija, odnosno svojevrsna *klerofašizacija* srpskog društva je dobila na ubrzanju. Na ruku joj je, dodaje se, išla i činjenica poraza Srbije u agresorskim ratovima i njena prinudna pacifikacija, što je otvorilo puteve alternativnim agensima svesrpskog ujediniteljskog pregnuća, među kojima, tvrdi se, crkva ima privilegovano mesto.¹⁴ Posebno je, upozorava se, opasno njeno delovanje na prostorima Crne Gore i Makedonije, koje bi moglo proizvesti građansko-ratni ishod *legitimnih* crnogorskih nastojanja na stvaranju samostalne države, odnosno odložiti definitivnu emancipaciju makedonske crkve i države od srpskoga uticaja;
- Vazдушna invazija NATO na SRJ u proleće 1999. nije imala karakter agresije, već iznuđenog pokušaja međunarodne zajednice da detronizuje zločinački srbijanski režim, odnosno, precizira se, da okonča njegovu desetogodišnju *genocidnu* politiku, čije su žrtve bili, ili su mogli biti, svi ostali narodi Zapadnoga Balkana. Kao takva, ona je bila ne samo nužna i legitimna, već i uveliko zakasnela. Trebalo ju je, autoritativno se procenjuje, okončati angažovanjem i kopnenih trupa,

¹³ „Relativizacija i denifikacija srebreničke tragedije“, upozorava zabrinuto Sonja Biserko, „*onemogućila bi plaćanje ratne odštete ... i pomogla u ostvarivanju strateških ciljeva Beograda da traži teritoriju Republike Srpske u zamenu za Kosovo.*“ (Biserko, 2002, kurziv M. R.) U tom smislu i „pokušaj grupe nekomunističkih prav-
nika da pred jednim drugim, Međunarodnim sudom pravde u Hagu, ospori tužbu Bosne i Hercegovine i Hrvatske za agresiju i genocid, deluje amoralno.“ (Biserko, 2002,b)

¹⁴ „Na tom projektu se istrajava i sad, ali ‘mirnim i diplomatskim’ sredstvima, preko aktivnosti Srpske pravoslavne crkve koja deluje kao parapolitička organizacija...Radi se u suštini o strategiji čekanja novih međunarodnih okolnosti“, objašnjava S. Biserko (2005).

odnosno potpunim vojnim porazom, okupacijom i demilitarizacijom Srbije;¹⁵

- Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (tzv. Haški tribunal) nije samo *objektivna* i respektabilna institucija¹⁶ koja utvrđuje individualnu odgovornost za zločine počinjene tokom međuetničkih ratova na prostorima nekadašnje zajedničke države i određuje krivične sankcije za njihovo izvršenje, već, kategorički se tvrdi, i mesto na kojem se ispisuju jedine pouzdane stranice novije političke istorije tog regiona¹⁷, čemu, prema sopstvenom priznanju, nemali doprinos daju i aktivisti srbijanskih nevladinih organizacija. Identitet njenih ključnih aktera, i u fenomenalnom i u personalnom smislu, je za njih nesumnjiv – srpski nacionalizam, njegovi kreatori i operacionalizatori;¹⁸
- Sporazum između predstavnika triju zaraćenih bosanskohercegovačkih naroda sklopljen 1995. godine u Dejtonu, legalizovao je etničku podelu ove bivše jugoslovenske republike, nastalu, tvrdi se, kao rezultat srpske agresije i politike etničkog čišćenja, odnosno genocida. Sličan karakter imao je, dodaje se, i višegodišnji srpski tretman *legitimnih* političkih aspiracija kosmetskih Albanaca.¹⁹ Stoga će planirani akti međunarodne zajednice u pravcu amputiranja Kosova i Metohije

---

¹⁵ Cf. izjavu S. Biserko citiranu u uredničkom uvodniku *New York Times*-a, May 9, 1999. (Harden, 1999) Takođe i izlaganje iste pred Helsinškim komitetom za ljudska prava u Štokholmu (Biserko, 1999).

¹⁶ „Zašto bi Haški tribunal radio nešto što ne bi bilo u skladu sa pravdom“, pita se neupućeno Vesna Pešić (1999).

¹⁷ „Sve je jasnije da će haški procesi dati sasvim novi ključ za čitanje istorije Balkana XX veka“, tvrdi S. Biserko. (2002a) Iz tih razloga, smatra ona, i međunarodnu zajednicu treba podvrgnuti kritici kada svojom aktualnom politikom počne da pokazuje naznake delovanja „izvan istorijskog konteksta *koji sud definiše*“. (Biserko, 2002 b, kurziv M. R.) Istovetnoga je mišljenja i Nataša Kandić: „Nažalost, to naše suočavanje (sa prošlošću, prim. M. R.) mora da se zasniva na činjenicama koje iznosi Haški tribunal...“ (Kandić, 2002)

¹⁸ „Proces Slobodanu Miloševiću u Haškom sudu ispisuje preciznu hronologiju svi ratnih događanja i otkriva njegove ciljeve, ideologiju srpskog nacionalizma i njegove arhitekte.“ (Biserko, 2005)

¹⁹ „Dejtonski sporazum je uvažio etničku podelu koja je rezultat genocidne politike nad bošnjačkim narodom. Pokušaj Miloševića da na isti način stvori novu situaciju i na Kosovu, čime bi se ozbiljno ugrozila stabilnost čitavog Balkana, završio je NATO intervencijom.“ (Biserko, 2005)

od ostatka srbijanskog državnog organizma, odnosno revizije Dejtonskog sporazuma u smislu poništavanja državnosti Republike Srpske njenim utapanjem u državno telo unitarno koncipirane Bosne i Hercegovine, biti legitimna odmazda za, kako se tvrdi, jednodecenijsku politiku državnoga terora, brutalnog kršenja ljudskih prava i pokušaj genocida nad kosmetiskim Albancima, odnosno za, pred nepristranim i kredibilnim tribunalom u Hagu utvrđeni genocid nad bosanskim Muslimanima, na kojem je, precizira se, nastala Republika Srpska.²⁰ U tom smislu, od posebnoga je značaja, tvrdi se, već pominjana uporna apsolutizacija i etnifikacija svih srpskih zločina tokom građanskih ratova na prostorima *ex*-Jugoslavije, posebno srebreničkog.²¹ No, politička fragmentacija prostora Zapadnog Balkana ne bi, sugeriše se, trebalo na tome da se okonča. Crna Gora je iz interpretatorske perspektive aktivista „nevladinog sektora“ već nezavisna, srbijanskog imperijalističkog i hegemonističkog zagrljaja oslobođena država, koju bi kao takvu trebalo i priznati.²² Kada je reč o manjinskim i regionalnim problemima, koji, znalački se upozorava se, svojom brojnošću i intenzitetom već ozbiljno dovode u pitanje unutrašnje uređenje matice srpskoga naroda, treba očekivati slično razrešenje.²³ Logika po kojoj se raspadala nekadašnja

---

²⁰ „Ohrabrujuća je činjenica da visoki predstavnik u BiH – Pedi Ešdaun na Dejtonski sporazum gleda kao na akt koji se ‘mora prevazići da bi se ušlo u Evropsku Uniju’, jer je sačinjen da bi se ‘zaustavio rat’“, mišljenja je S. Biserko. Jer, „samo ukidanje Republike Srpske, što je već i učinjeno brisanjem državnosti i suverenosti iz njenog Ustava, biće pozitivan signal za celi region.“ (Biserko, 2003b)

²¹ „Srebrenica je posve poseban slučaj. To je više od tragedije. Istrebljenje tolikog broja ljudi za četiri dana (prema tvrdnjama ove aktivistkinje **više od 10 000**, prim. i bold M. R.), organizovano i sistematski, to nije bio nikakav eksces, već sama suština – radikalno zlo. Metodi korišćeni u Srebrenici nadišli su sve ono što se dešavalo na teritoriji bivše Jugoslavije. To se neće i ne sme zaboraviti. Za Srbe je to teška hipoteka koja se kao ogroman teret ostavlja budućim generacijama.“ (Biserko, 2005a)

²² „Crna Gora je u traganju za svojim identitetom i budućim statusom. Ona uveliko postaje mediteranska zemlja; njeni stanovnici, oni koji su mlađi od 40 godina, smatraju sebe Crnogorcima,...*i samo je pitanje vremena kada će nezavisna Crna Gora postati stvarnost na Balkanu.*“, predviđa S. Biserko (2001, kurziv M. R.)

²³ „Kada je u pitanju unutrašnje uređenje Srbije, postavlja se i pitanje Vojvodine, koja je ujedno i najvažniji deo manjinskog pitanja. Otvaraju se i dva regionalna: jug Srbije i Sandžak. Oba su istovremeno i veoma važna manjinska i regionalna pitanja.“ (Biserko, 2005)

zajednička južnoslovenska država, sada je, trijumfalno se zaključuje, na delu i u samoj Srbiji.²⁴ Tek potpunom finalizacijom tih procesa, za prostor Zapadnog Balkana, procenjuje se, nastupa period stabilnog i prosperitetnog razvoja;²⁵

- Politički prevrat u Srbiji koji se dogodio 5. oktobra 2000. godine predstavlja neiskorišćenu istorijsku šansu da se uspostavi personalni i ideološki diskontinuitet sa dotadašnjom nacionalističkom i imperijalističkom politikom oficijelne Srbije.²⁶ Izborom Miloševićevog naslednika, po mišljenju aktivista srbijanskog „trećeg sektora“, umesto diskontinuiteta, omogućen je kontinuitet te politike²⁷, tragično potvrđen ubistvom prvog postmiloševićevskog premijera Srbije marta 2003. godine.²⁸ Vreme njegove kratkotrajne vladavine ima se smatrati nekom vrstom izuzetka, reformističkog i pro-zapadnog incidenta u kontinuiranom istorijskom toku srpskog konzervativizma i antizapadnjaštva;

---

²⁴ „Logika raspada Jugoslavije sada je prisutna i u Srbiji.“ (Biserko, 2005)

²⁵ „Evropska Unija je tek na vlastitim greškama počela da razvija jasniju strategiju, koja u suštini prihvata ideju o disoluciji Jugoslavije *bez koje nema konsolidacije regiona*“, uverena je S. Biserko. (2005, kurziv M. R.)

²⁶ „Nesporazum Srba sa svetom krajem XX veka ostao je i nakon 5. oktobra, uprkos ogromnoj želji sveta da se Srbija primi natrag u okrilje međunarodne zajednice. Nijedna zemlja u tranziciji nije dobila tako povoljne uslove za prijem u Savet Evrope, niti je dobila tretman kakav je dobila Srbija. Evropska Unija je prostrla crveni tepih sa nadom da će nova demokratska vlast napraviti istinski diskontinuitet sa Miloševićevim režimom“, rezignirana je S. Biserko. (2005)

²⁷ „Ovakav (personalni, prim M. R.) ishod 5.oktobra omogućio je kontinuitet sa politikom prethodnog režima, posebno na planu nacionalističkog projekta, a time i održavanje kriminalizovanih i represivnih državnih i paradržavnih struktura.“ Jer, precizira Biserko, „Vojislav Koštunica nije ni u jednom trenutku osudio Miloševićevu ratnu politiku, niti se ikada pozitivno izjasnio o Haškom tribunalu. Takođe, Vojislav Koštunica se nikada nije distancirao od projekta Velike Srbije. Naprotiv, on je koristio svaku priliku da Republiku Srpsku tretira kao drugu srpsku državu, koja je privremeno razdvojena od Srbije.“ (Biserko, 2005)

²⁸ „Nakon ubistva premijera Đinđića došlo je do involucije i otvorenog povratka na etnonacionalističku politiku, odbacivanja svakog oblika istinskog suočavanja sa prošlošću i saradnje sa Hagom. Proces potpune restauracije nacionalizma dobio je legitimitet na izborima 2003. godine. S tim da su sada ciljevi i moć oligarhije međunarodno legitimisani, jer se ne može očekivati nova izolacija Srbije“, sa zaljenjem konstatuje S. Biserko (2005).

Ergo,

- Svekolikom svojom, a napose novijom istorijom, srpski narod je potvrdio svoju inherentnu militarističku²⁹, tradicionalističku,³⁰ antimodernizacijsku,³¹ i iracionalističku³² vrednosnu orijentaciju i kao takav je, upozorava se, nepoželjan u porodici evro-atlantskih naroda, čijem tegobnom nastajanju svedočimo; biće u nju dobrodošao tek nakon višegodišnjeg, a možda i višedecenijskog etno-karakternog disciplinovanja („denacifikacija“) i političko-kulturalnog resocijalizovanja pod protektoratom, odnosno jednom vrstom *kolonijalne* uprave međunarodne zajednice.³³ Povlašćenu ulogu u tom

---

²⁹ „Aktivna uloga vojske u politici pokazala se kao konstanta moderne istorije Srbije i Jugoslavije i predstavlja jedno od njenih najmarkantnijih obeležja. Vojska je, s jedne strane, bila glavni oslonac režima i zvanične državne ideologije, ali je često bivala i samostalni politički činilac koji na sebe preuzima kreativnu ulogu u formulisanju nacionalno-političkih ciljeva, s druge strane... Tokom poslednje tri decenije XX veka vojska je imala istaknutu ulogu aktivnog čuvara režima, odnosno državne ideologije (socijalizam), što se poklapalo sa interesima srpske nacionalne elite.“ (Biserko, 2005)

³⁰ „Srbija je u Rusiji, odnosno pravoslavnoj civilizaciji tražila istorijski oslonac. Činjenica je da je Srbija deo tog pravoslavnog sveta, što se najbolje vidi kroz njen odnos prema tržišnoj privredi i evropskim vrednostima.“ (Biserko, 2005)

³¹ „Problem Srbije je u nedostatku unutrašnje podrške za promene i okoštali otpor modernizaciji. Antizapadni otpor je konstanta u srpskoj istoriji koji je verovatno sada i najveći zbog izazova i pozitivnih okolnosti koje su se stekle za proevropsku orijentaciju.“ (Biserko, 2003c)

³² „Racionalno objašnjenje za sve što se dešavalo u Srbiji, ne samo poslednje dve decenije, već i tokom celog XX veka, nije moguće... Korene verovatno treba tražiti u činjenici da u srpskoj istoriji ne postoji razdoblje prosvetiteljstva i racionalizma u kojima su sazrevala moderna evropska društva.“ (Biserko, 2005)

³³ „Međutim, problematična je teza koju Evropska unija promovise da će se vremenom i Srbija kretati po istorijskoj inerciji“, upozorava S. Biserko. „Sa svojim unutrašnjim konzervativnim strukturama ona nije politički i ekonomski partner u regionu. Njena demokratska transformacija je moguća samo uz pomoć međunarodne zajednice i neku vrstu ‘kolonizacije’ njenih institucija, posebno vojske, policije, pravosuđa i obrazovnog sistema...“ U tom smislu, od posebnoga značaja je, po mišljenju ove aktivistkinje „trećeg sektora“, redefinisane njenog bezbednosnog sistema: „Demilitarizacija Srbije, svodenje armije na racionalnu meru sa novim bezbednosnim konceptom (koji podrazumeva borbu protiv prirodnih nepogoda, terorizma, trafikinga, narkodilera) otvara mogućnost za njenu stvarnu demokratizaciju“. (Biserko, 2003d i 1999) Otuda je za Sonju Biserko pravo pitanje „*da li je Srbija uopšte u stanju da ‘podnese’ toliku količinu dobrih namera onih koji su voljni da joj pomognu*“ (2002c, kurziv M. R.)

procesu trebalo bi da imaju Sjedinjene Američke Države, kao, naglašava se, jedini nesporni politički autoritet među gotovo svim državama Zapadnoga Balkana, prevashodno onima još uvek opterećenim nerazrešenim etničkim pitanjima.³⁴

* * *

Tako je izgledala nedavna prošlost južnoslovenskih naroda iz perspektive najprominentnijih aktivista srbijanskog „nevladinog sektora“, promotera jedne doista nove i vulgarne – *interpretatorske* političnosti („politikantstvo“), nesmetano praktikovane na srbijanskoj javnoj sceni celih desetak proteklih godina. Arogantnost i ekstremizam kao stil, falsifikatorstvo i kontrafaktualnost kao strategija i antisrpski nacionalizam i rasizam kao ideološko uporište, njene su samoevidentne karakteristike, čvrsto jezgro njenog identiteta formirano i stabilizovano u jednom od najtragičnijih perioda novije istorije ovih prostora. Veliki ideali ljudskih prava, mira, nenasilja i tolerancije u praksi aktivista srbijanskog „trećeg sektora“ degenerirali su u puki i ogoljeni instrument politikantskog egzibicionizma opasnih namera, a srbijansko *društvo* od deklarisanog objekta demokratizacije, modernizacije i političke emancipacije, retorički prevedeno u objekat diskurzivne eliminacije srpskoga *naroda* i njome obezbeđenog moralnog legitimizovanja finalnih akata političke fragmentacije njegovih etničkih prostora. Na taj način samoidentifikovane u protekloj deceniji svoga javnoga delovanja, pre svega u svojstvu entuzijasta na jednom krupnom i samonametnutom zadatku za koji su imale premalo stručnih kvalifikacija, a previše politikantskih i profilerskih motiva,³⁵ umesto ugleda neophodnog i dragocenog korektiva vlasti u iskrenim

---

³⁴ Dobrim namerama međunarodne zajednice, prema mišljenju direktorke Centra za kulturnu dekontaminaciju, nije, ipak, naodmet pridružiti i lična pregnuća u naznačenom smeru: „To (naziv Centra, prim. M. R.) znači da su tokom svih tih godina ljudi postali bolesni, kultura naročito, i da nam je potreban jedan centar koji će dekontaminirati tu neverovatnu ksenofobiju i nacionalizam koji se raširio Srbijom, koji je, zapravo, određena vrsta nacional-socijalizma i koji je prerastao u istinsku šizofreniju i pravu katastrofu...Mislim da zaista treba dekontaminirati tu teritoriju od svih tih imidža, tih idiotskih priča koje su upućivane narodu i korišćene kako bi režim konstruisao nove etničke granice. To nije sloboda i demokratija.“ (Pavićević, 2001)

³⁵ Prema rezultatima istraživanja o stanju u srbijanskom „nevladinom sektoru“, sprovedenog sredinom devedesetih, upravo ove organizacije su među malobrojnima koje izjavljuju da nemaju značajnijih finansijskih problema u svome poslovanju, odnosno da im za dalji rad nisu potrebna nikakva dodatna finansijska sredstva. (Cf. Petrović & Paunović, 1994)

nastojanjima na stvari zajedničkoga dobra, nevladine organizacije koje su bile u fokusu naše pažnje u ovome tekstu zasluženo su sticale reputaciju maligne izrasline na već razorenom društvenom tkivu Srbije i status ozbiljne pretnje ionako minijaturnim ostacima njenih, već uglavnom osujećenih državno-nacionalnih interesa. Za pažljive i objektivne alitičare tzv. „trećeg“, odnosno „nevladinog sektora“ i destruktivne uloge jednog njegovog dela u epohalnom, po interesnoj meri aktualnih potentata globalne moći projektovanom geopolitičkom redizajniranju posthladnoratovskog Zapadnog Balkana, ali i nekih drugih – evroazijskih prostora savremenog sveta³⁶, narečena činjenica je poodavno izgubila status saznanjog *novuma*. Ono što bi za njih, ali i za ostale građane Srbije predstavljalo iskustveni *novum* jeste urgentna akcija, u pogledu aktivne brige o sopstvenim državno-nacionalnim interesima već poslovično neagilne postmiloševićevske političke nomenklature, na preciznom zakonskom regulisanju ove delikatne oblasti civilnog organizovanja³⁷, koje bi jasno definisalo sve njegove važnije aspekte (izvori finansiranja³⁸, domen delatnosti, krivične sankcije za njegovo prekoračenje,...). Saznajno ovladavanje nedavnom prošlošću južnoslovenskih naroda trebalo bi prepustiti, davno ustanovljenom društvenom podelom rada za to jedino ovlašćenim i na sasvim drugačiji način društveno tretiranim – naučnim ustanovama (institutima humanističkih nauka, katedrama za humanistiku na srbijanskim univerzitetima,...) Pritom ne bi ništa trebalo gubiti iz vida sledeće – za jednu, teritorijalno još uvek nekon-solidovanu državu, njeno u potpunosti devastirano društvo i pogubno stigmatizovani narod, valjano obavljanje tog ozbiljnog istraživačkog zadatka odavno je nadišlo značaj pukog saznanjog interesa njene humanističke nauke.

---

³⁶ Tim saznanjima bila je motivisana nedavna odluka čelnog čoveka najmnogoljudnije države slovenskoga sveta da predloži zakonski akt o zabrani inostranog finansiranja nevladinih organizacija koje deluju na njenoj teritoriji.

³⁷ Rad nevladinih organizacija u Srbiji sve do danas „uređuje“ *Zakon* („o udruživanju građana u udruženja, društvene organizacije i političke organizacije koje se osnivaju za teritoriju SFRJ“), usvojen davne 1990. g.!

³⁸ Rezultati istraživanja o stanju u „trećem sektoru“, sprovedenog 2001. g. na uzorku od 871 nevladine organizacije koje deluju na teritoriji Srbije, govore da više od polovine njih ne želi da obelodani izvore sopstvenog finansiranja. (Cf. NGO Policy Group, 2001).

Citirana literatura i ostali izvori:

- Diamond, L. (1994). „Toward Democratic Consolidation“, in: *Journal of Democracy*, Vol. 5, No. 3, John Hopkins University Press, Baltimore.
- Stanisavljević, N. (1995). „The Profile of the Voluntary Sector in Post-Communist Countries: Case of Yugoslavia“, *Družboslavne razprave*, tom X, No.19-20., Ljubljana
- Petrović, B. & Paunović, Ž. (1994). *Nevladine organizacije u SR Jugoslaviji*, Otvoreni univerzitet & Evropski građanski centar za rešavanje konflikata, Subotica
- NGO Policy Group, (2001). *Treći sektor u Srbiji-stanje i perspektive*, Centar za razvoj neprofitnog sektora, Beograd
- Paunović, Ž. (1997). „Razvojni ciklus nevladinih organizacija u SR Jugoslaviji“, U: *Granice – izazov multikulturalnosti*, (ed. B. Jakšić), Beograd, Forum za etničke odnose
- Harden, B. (1999). „What It Would Take To Cleanse Serbia“, <http://www.riga.lv/minelres/archive.html>
- Biserko, S.:
- (1999). „Crisis or Stability in the Balkans, <http://www.usip.org/events/pre2002/bib99/biserko-address.html>
  - (2001). Izjava, <http://www.medijaklub.cg.yu/izjave/202001/jul/24-html>
  - (2002). „U potrazi za identitetom“, *Helsinška povelja*, No.56., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2002a). „Reciklaža istorije, *Helsinška povelja*, No.53., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2002b). „Eho prošlih vremena, *Helsinška povelja*, No.58., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2002c). „Internacionalizacija unutrašnjih sporova“, *Helsinška povelja*, No.52., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2003). „Prinudni izlazak iz krize“, *Helsinška povelja*, No.60., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2003a). „Pobeda antievropske vertikale“, *Helsinška povelja*, No.70., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2003b). „Konsolidacija patriotskog bloka“, *Helsinška povelja*, No.63., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2003c). „Pokušaj stabilizacije“, *Helsinška povelja*, No.68., <http://www.helsinki.org.yu>
  - (2003d). „Borba za Đinđićevo nasleđe“, *Helsinška povelja*, No. 64., <http://www.helsinki.org.yu>

- (2005). „Bilans promašenog projekta“, *Helsinki povelja*, No. 79-80., <http://www.helsinki.org.yu>
- (2005a). „Sjećanje na Srebrnicu“ u: *Srebrnica:sjećanje za budućnost*, Sarajevo, Fondacija „Heinrich Bell“, regionalni ured u Sarajevu
- Dereta, M. & Hyatt, J. (1999). „Hidden Heroes“, *Guardian*, London, April 14
- Dimitrijevic, V. & Pejic, J. „The Effects of UN Sanctions Against Yugoslavia (Serbia and Montenegro): Theory and Conventional Wisdom in the Current Context, <http://www.kent.ac.uk/politics/research/kent-papers/dimitri.html>
- Kandić, N. „Human Rights in Time of War“, <http://www.speaktruth.org/defend/profiles/profile-22.asp>
- Kandić, N. (2000). „Niko ne želi da živi sa zločincima“, *Free Serbia*, internet izdanje, 28. avgust
- Kovačević-Vučo, B., „Kuvam najbolje na svetu“, <http://www.politika.co.yu/ilustro/2318/2.html>
- Pavičević, B. (2001). „Serbian Democratic Uprising“, http://www.solidarity-us.org/borka_66.txt
- Pešić, V.
- (2000). „Serbia Needs a Total Turnaround“ *NIJ*, Issue no..202, December 8
- (2002). „I DOS i DSS na prvo mesto stavljaju svoju stranačku taktiku“ *Danas*, 27. jul
- (2000a). „Ništa dok se narod sa Miloševićem ne potuče“, *Reporter*, 28. januar
- (2005). Intervju za Radio B92, 26. jun, <http://www.b92.net>

Mirjana Radojčić

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND POLITICS OF
INTERPRETATION OF SOUTH-SLAVIC'S RECENT PAST

Summary

In the text the author considers politics of interpretation of South-Slavic peoples' recent past, which was demonstrated by the most prominent activists of Serbian non-governmental organizations. By summarising the interpretation in a few points, the author attempts to identify its key features: arrogance and extremism as a style, counterfactuality as a strategy and anti-Serbian nationalism and racism as an ideological strongpoint. In the final section of the text, what is pleaded is a precise legal regulation of that delicate area of civil activism, which in the last decade has presented a malignant proturbance on destroyed social tissue of Serbia and serious threat to the rest of its considerably lost national interests.

Key words: non-governmental organizations, civil society, disintegration of Yugoslavia, politics, values, interests.